

ความหลากหลายของพืชในวงศ์ย่อยไผ่ (Bambusoideae: Gramineae) ในอุทยานแห่งชาติ ภูลังกา จังหวัดนครพนม

Diversity of Bamboos (Bambusoideae: Gramineae) in Phu Langka National Park, Nakhon Phanom Province

นพนันท์ คณิตไธสง¹, มณฑล นอแสงศรี² วรณชัย ชาแทน³

Nopphanun Kanitthaisong¹, Monthon Norsaengsri², Wannachai Chatan³

Received: 10 November 2013 ; Accepted: 7 February 2014

บทคัดย่อ

การศึกษาความหลากหลายของไผ่ (Bambusoideae: Gramineae) ในอุทยานแห่งชาติภูลังกา จังหวัดนครพนม ออกเก็บตัวอย่างพรรณไม้ช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556 พบพรรณไม้ 5 สกุล 10 ชนิด โดยมีทั้งที่เป็นพืชป่าและพืชปลูก ได้บรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา สร้างรูปวิธานระบุสกุลและชนิด และบรรยายข้อมูลอื่นๆ ประกอบ ได้แก่ นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ และชื่อพื้นเมือง ส่วนการใช้ประโยชน์จากชุมชนใกล้อุทยานแห่งชาติภูลังกา พบว่ามีการใช้เป็นอาหาร งานหัตถกรรม วัสดุก่อสร้าง และไม้ประดับ

คำสำคัญ: วงศ์หญ้า อุทยานแห่งชาติภูลังกา อนุกรมวิธาน การใช้ประโยชน์

Abstract

A diversity study of Bamboos (Bambusoideae: Gramineae) in Phu Langka National Park, Nakhon Phanom Province was conducted by collecting plants between May, 2011 and June, 2013. Five genera and 10 species were found, including both wild and cultivated species. The morphological description, key to genera and species, were constructed. In addition, ecology, distribution, vernacular name and utilization by villagers living around Phu Langka National Park were studied. The result showed that bamboo in this area were used as food, handicraft, hut or some other building, and used as ornamental plants.

Keywords: Gramineae, Phu Langka National Park, Taxonomy, Utilization

บทนำ

วงศ์ย่อยไผ่ (Bambusoideae) เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์หญ้า (Gramineae) เป็นไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้เลื้อย ใบรูปใบหอก แผ่นใบมีเส้นใบคล้ายร่างแหและเนื้อใบคล้ายกระดาษ ลีนใบเป็นเยื่อ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงหรือแบบช่อเชิงซ้อน ช่อดอกย่อยมีจำนวน 1 ถึงหลายดอกย่อย และมีลักษณะแบน

ด้านข้าง กาบล่างเรียบ มีเส้นใบจำนวนมาก และไม่พบรยางค์ กลีบเกสรตัวผู้ 2-3 อัน มีลักษณะรูปใบหอก ใส เป็นเยื่อ และปลายแหลม เกสรเพศผู้มี 1-6 อันหรือมี 1-3 อัน ผลมีทั้งแบบธัญพืชแบบผลแห้งเมล็ดล่อนและพบน้อยที่เป็นผลมีเนื้อหลายเมล็ด¹ การกระจายพันธุ์ของไผ่ทั่วโลกพบ 77 สกุล 1,030 ชนิด² ส่วนในประเทศไทยมีรายงานพบจำนวน 15 สกุล 80 ชนิด โดยพบ

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา, สาขาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

² นักวิจัย, สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, จังหวัดเชียงใหม่ 50180

³ อาจารย์, ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

¹ Graduate Student, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Mahasarakham 44150, Thailand

² Researcher, Queen Sirikit Botanic Garden, The Botanical Organization, Chiang Mai 50180, Thailand.

³ Lecture, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Mahasarakham 44150, Thailand

* Corresponding author: Wannachaichatan@gmail.com

ได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย³ ในอดีตมีการศึกษาอนุกรมวิธานในเชิงพื้นที่น้อยมาก จากการตรวจสอบเอกสารพบว่ามีการศึกษาเพียงบางแห่งเท่านั้น เช่น การศึกษาอนุกรมวิธานของไผ่จำนวน 3 สกุล คือ สกุลไผ่ป่า (*Bambusa Schreber*) สกุลไผ่ตง (*Dendrocalamus Nees*) และสกุลไผ่ไร่ (*Gingantochloa Kurz*) ในพื้นที่ภาคตะวันตก⁴ รายงานการพบไผ่สกุลใหม่ของโลก คือ สกุล *Phuphanochloa Sungkaew & Teerawat*. ที่อุทยานแห่งชาติภูพาน จังหวัดสกลนคร⁵ รายงานไผ่ที่พบครั้งแรกในประเทศไทย คือ *Dendrocalamus coplendii* (Gamble ex Brandis) N.H.Xia & Stapleton ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช⁶ นอกจากนี้ยังมีรายงานการพบพืชชนิดใหม่ 2 ชนิดคือ *Neohuzeona kerriana* S. Dransf., R.Pattanvibool & S.Sungkaew และ *N. fimbriata* S.Dransf., R.Pattanvibool & S.Sungkaew ซึ่งพบทางภาคใต้ของประเทศไทยและพม่า⁷ และรายงานการสำรวจของไผ่ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตกของประเทศไทย โดยพบจำนวน 25 ชนิด⁸ ส่วนการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นฐานการนำไปใช้ประโยชน์ยังมีการศึกษาจำนวนน้อย โดยในประเทศไทยมีรายงานการศึกษาการใช้ประโยชน์ของไผ่บางสกุลเท่านั้น³ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการใช้ประโยชน์ของพืชบางพื้นที่เท่านั้น เช่น การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นฐานของชาวละแวกและชาวถิ่นบนดอยภูคา จังหวัดน่าน⁹ และการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นฐานในบริเวณทุ่งนาในจังหวัดกาฬสินธุ์¹⁰ แต่ไม่พบข้อมูลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากไผ่ในจากอุทยานแห่งชาติภูแล้งคา จังหวัดนครพนม นอกจากนี้ แม้ว่าจะมีรายงานการใช้ประโยชน์จากไผ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้² แต่พบว่าข้อมูลในประเทศไทยยังมีอยู่น้อย

อุทยานแห่งชาติภูแล้งคาได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 117 ของประเทศ เมื่อ ปี พ.ศ. 2552 มีเนื้อที่ประมาณ 31, 250 ไร่ หรือ 50 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านแพง และอำเภอนาทม จังหวัดนครพนม และอำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นเทือกเขาเรียงซ้อนกันทอดยาวตามแนวทิศเหนือกับทิศใต้และมีเทือกเขาขนาดเล็กเรียงสลับซับซ้อนทอดยาวตามแนวแม่น้ำโขง มีความสูง 200–530 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีสภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ประกอบด้วยสังคมพืช 4 ชนิด คือ ป่าเบญจพรรณ ลานหิน ป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง¹¹ จากข้อมูลการศึกษาความหลากหลายและพฤกษศาสตร์พื้นฐานในการใช้ประโยชน์จากไผ่ที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นว่าอุทยานแห่งชาติภูแล้งคายังขาดข้อมูลเหล่านี้อยู่ ดังนั้นหากมีการศึกษาน่าจะพบพรรณไม้กลุ่มนี้เพิ่มเติม และทราบข้อมูลพฤกษศาสตร์พื้นฐานของพืชกลุ่มไผ่ที่หลากหลาย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความหลากหลายชนิดของไผ่ การกระจายพันธุ์ นิเวศวิทยา ชื่อพื้นเมือง และการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติภูแล้งคา เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานของพืชวงศ์ย่อยไผ่ต่อไป

วิธีการศึกษา

ตัวอย่างพรรณไม้ที่นำมาศึกษาเก็บมาจากอุทยานแห่งชาติภูแล้งคา จังหวัดนครพนม ออกเก็บตัวอย่างระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556 ซึ่งในภาคสนามเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ พร้อมบันทึกข้อมูล นิเวศวิทยา ชื่อพื้นเมือง และถ่ายภาพประกอบ ทำตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัยของผู้วิจัย คือ N. Kanitthaisong หมายเลขต่าง ๆ แล้วศึกษาสันฐานวิทยา และระบุชื่อวิทยาศาสตร์ โดยใช้เอกสารทางอนุกรมวิธาน เช่น หนังสือพรรณพฤกษชาติมาเลเซีย¹² หนังสือพรรณพฤกษชาติอินโดจีน¹³ หนังสือพรรณพฤกษชาติจีน¹⁴ และเอกสารทางอนุกรมวิธานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง^{15, 16} หลังจากนั้นนำตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงของผู้วิจัยไปเทียบตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชในประเทศไทย คือ หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) และพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ กรมวิชาการเกษตร (BK) เพื่อตรวจสอบการระบุชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องอีกครั้ง โดยตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัยของผู้วิจัยนำไปเก็บรักษาไว้ที่ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลการศึกษา

จากการศึกษารังนี้ พบพืชในวงศ์ย่อยไผ่จำนวน 5 สกุลและ 10 ชนิด โดยอยู่ในสกุล *Bambusa* 5 ชนิด สกุล *Dendrocalamus* 2 ชนิด สกุล *Gigantochloa* 1 ชนิด สกุล *Thyrsostachys* พบ 1 ชนิด และสกุล *Vietnamasasa* พบ 1 ชนิด ส่วนการศึกษาการใช้ประโยชน์ของไผ่ของชาวบ้านในชุมชนรอบๆ อุทยานแห่งชาติ พบว่ามีการนำไผ่ไปใช้ประโยชน์ 4 ด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านที่ 1 การนำหน่อใช้เป็นอาหาร โดยใช้หน่อเป็นอาหารชนิดต่างๆ เช่น แกง ห่อหมก และหน่อไม้ดอง ไผ่ที่ใช้ประโยชน์แบบนี้ ได้แก่ ไผ่จืด ไผ่ขางนวล ไผ่บงหวาน ไผ่ป่า ไผ่ไร่ ไผ่เลี้ยง ไผ่สีสุก ไผ่หนาม และไผ่รวก ด้านที่ 2 การใช้ลำต้นทำเป็นเครื่องจักรสาน โดยอาจจะใช้เป็นเครื่องใช้ประจำบ้านหรือของใช้ส่วนตัว เช่น ตะลอม กระบุง และกระติบใส่ข้าวเหนียว ใช้ทำเครื่องมือจับปลา เช่น ข้องและลอบ ชนิดไผ่ที่ใช้คือ ไผ่ป่า และลำต้นของไผ่สีสุกนำมาทำส้อมไก่ และลำต้นไผ่จืดใช้เป็นไม้ปักปลาและใช้เป็นคันเบ็ด ด้านที่ 3 การใช้ลำต้น

สร้างอาคารหรือที่อยู่อาศัยต่างๆ เช่น กระท่อม โรงบ่มใบยาสูบ และรั้ว ชนิดไม้ที่ใช่ คือ ไม้ป่า และไม้เลื้อย ด้านที่ 4 การใช้ปลูกเป็นไม้ประดับ ได้แก่ ไม้เหลือง เนื่องจากลำต้นไม้ชนิดนี้มีสีส้ม และลวดลายสวยงาม

จากการศึกษาลักษณะสัณฐานวิทยาเปรียบเทียบของไม้แต่ละชนิดและสกุลในวงศ์ย่อยไม้ พบว่าแต่ละชนิดและสกุลมีความแตกต่างกัน สามารถสร้างรูปวิธานระบุสกุล และชนิดได้ ดังนี้

รูปวิธานระบุสกุล

1. เหน้้ามีการเจริญด้านข้าง.....2
1. เหน้้ามีการเจริญแบบเลื้อย.....5. Vietnamosasa
2. กิ่งลดรูปเป็นหนาม.....1. Bambusa
2. กิ่งไม่ลดรูปเป็นหนาม.....3
3. แกนกลางย่อยมีข้อเห็นชัดเจน.....
-4. Thyrsostachys
3. แกนกลางย่อยมีข้อสั้นหรือเห็นไม่ชัดเจน.....4
4. กาบบนของดอกย่อยอันล่างเป็น 2 เส้น กาบบนของดอกย่อยอันล่างกลม.....5. Dendrocalamus
4. กาบบนของดอกย่อยทุกอันเป็นเส้น 2 เส้น.....
-3. Gigantochloa

ชนิดและสกุลของพรรณไม้ที่พบในอุทยานแห่งชาติภูแล้งคามมีดังนี้

1. สกุล Bambusa Schreb.

Bambusa Schreb., Gen. Pl., ed. 8(a):236. 1789; Clayton & Renvoize, Gen. Gram. 53: 1986.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้พาดเลื้อย เหน้้ามีการเจริญด้านข้าง กิ่งมีหลายอันหรือจำนวนมากและมีกิ่งเด่น 1 กิ่ง บางกิ่งลดรูปเป็นกิ่งหนามโค้งลงส่วนข้อ ข้อดอกออกเป็นกระจุก ประกอบด้วยข้อดอกย่อยที่ยังมออยู่เป็นกระจุกหรือคล้ายรูปดาว มี 1 ข้อดอกย่อย หรือหลายข้อดอกย่อย ซึ่งแต่ละข้อดอกย่อยมีเกล็ดรองรับ ซึ่งคล้ายกับกาบดอกหรือคล้ายกาบ ข้อดอกย่อย มี 2 ดอกย่อยถึงหลายดอกย่อย แกนกลางย่อยมีปล้องชัดเจน ดอกย่อยร่วงง่าย กาบข้อย่อยมี 1-3 อัน กาบล่างมีขนาดใกล้เคียงกัน กาบบนมีลักษณะเป็นเส้น 2 เส้น กลีบเกล็ดมี 2-3 อัน เกสรเพศผู้ มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูแยกหรือเชื่อมกัน เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียส่วนใหญ่มี 3 อัน

รูปวิธานระบุชนิด

1. กิ่งย่อยไม่เป็นหนาม..... 2
1. กิ่งย่อยเป็นหนาม..... 3
2. ฐานใบสอบเรียว..... 1.4 B. multiplex
2. ฐานใบมน.....1. 5 B. vulgaris
3. แผ่นใบรูปขอบขนาน..... 1.2 B. blumeana
3. แผ่นใบรูปใบหอก..... 4
4. ดิ่งกาบไม่มี.....1.3 B. flexuosa
4. ดิ่งกาบมีและรูปขอบขนาน.....1.1 B. bambos

1.1 *Bambusa bambos* (L.) Voss in Vilm. Blum. ed. 3(1): 1889. 1895.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 80-90 ม. ขึ้นเป็นกอมีลำต้นอัดกันหนาแน่น ลำต้น สีเขียว ตั้งตรง ส่วนปลายยอดโค้งปล้องสีเขียว ยาว 13-28 ซม. มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 ซม. ปล้องแต่ละปล้องกลวง มีเนื้อไม้แข็ง ส่วนของข้อหนูนี้อาจพิเศษออกรอบข้อ การแตกกิ่ง แตกกอกบริเวณจากส่วนล่างถึงส่วนปลายยอดของลำต้นประกอบด้วย มีกิ่งเด่น 1 กิ่ง กิ่งย่อย 2-3 กิ่ง มีกิ่งย่อยเป็นหนาม ลักษณะหนามแบบวกกลับ ยาว 4.5-5 ซม. เรียงแบบสลับบนกิ่งย่อย กาบหุ้มลำต้นสีเทารูปไข่ ยาว 30-35 ซม. กว้าง 30-35 ซม. ผิวด้านบนและด้านล่างของกาบหุ้มลำต้นมีขนคายปกคลุมประปราย ดิ่งกาบรูปขอบขนานและส่วนปลายหักเป็นขนแบบชายครุย ลิ้นกาบไม่พบ ใบยอดกาบรูปหอกมีขน เขี้ยวกาบไม่พบ ใบใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปใบหอก ยาว 8-20 ซม. กว้าง 2-5 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 3-5 ซม. เกลี้ยง ก้านใบยาว 2 มม. ดิ่งใบมีลักษณะเป็นพู่ขนาดเล็ก ลิ้นใบเป็นรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. เขี้ยวใบไม่พบ ข้อดอกไม่พบ (Figure 1 A)

นิเวศวิทยา — พบบริเวณป่าผลัดใบและบริเวณใกล้ริมลำธาร เป็นพืชป่า

การกระจายพันธุ์ — ไทย เวียดนาม และจีนตอนใต้
ถิ่นที่พบ — ริมห้วยล้งกาหน่วยพิทักษ์น้ำตกตาดขาม
ชื่อพื้นเมือง — ไม้หนาม

การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของลำต้นมาทำเป็นเครื่องมือจับปลา เช่น ข้อง และลอบ เครื่องจักรสาน เช่น ชะลอม กระติบใส่ข้าวเหนียว และกระบุง และทำโครงสร้าง เช่น สร้างเป็นโรงบ่มใบยาสูบ (Figure 2 A-F)

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanit-thaisong 016

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — Phaitoon

1.2 *Bambusa blumeana* Schult f., Syst. Veg., ed. 15: bis (Roemer & Schultes 7(2); Gilliland, Fl. Mal. 3: 18. 1971.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 15–20 ม. ขึ้นเป็นกอ มีลำต้นอยู่อัดกันหนาแน่น ส่วนปลายยอดโค้ง ลำต้นสีเขียวเข้ม บิดเบี้ยว ยาว 15–28 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 2–5 ซม. ปล้องแต่ละปล้องต้นมีเนื้อไม้แข็ง ผิวมีนวลสีขาว การแตกกิ่งแตกจากส่วนด้านล่างถึงส่วนปลายยอดของลำต้นประกอบด้วยกิ่งเด่น 1 กิ่ง กิ่งย่อย 2–3 กิ่ง แต่ละกิ่งกิ่งอ่อนสีเขียว มีหนาม ลักษณะหนามแยกออกเป็น 2–3 หนาม แต่ละหนามมีความยาว 29–30 ซม. กาบหุ้มลำต้นสีดำ รูปใบหอก ยาว 20–25 ซม. กว้าง 10–12 ซม. ผิวด้านบนของกาบหุ้มลำต้นหยักเป็นชายครุย ตีงกาบไม่พบ ลิ้นกาบเป็นแผ่นยื่นสูงชัน 1 มม. ใบยอดกาบรูปสามเหลี่ยมมีขน เขี้ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปขอบขนาน ยาว 10–28 ซม. กว้าง 1–2 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 3.5–4 ซม. มีขน ก้านใบยาว 2 มม. ตีงใบไม่พบ ลิ้นใบรูปแถบยื่นสูงชัน 1 มม. เขี้ยวใบยาว 0.5 มม. เป็นขน ช่อดอกไม่พบ (Figure 1 B)

นิเวศวิทยา — ป่าดิบแล้งและบริเวณชายป่า เป็นพืชป่า

การกระจายพันธุ์ — มาเลเซีย ซา และสิงคโปร์
ถิ่นที่พบ — ริมชายป่าแนวเขตอุทยาน

ชื่อพื้นเมือง — ฝั่สีสุก

การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของลำต้นมาใช้เป็นเครื่องจักรสาน เช่น สุ่มไก่อ

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong

081

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — J. F. Max-well 86 (BKF), Larsen & Smitinand 9837 (BKF)

1.3 *Bambusa flexuosa* Munro, Trans. Linn. Soc. London. 26(1): 101. 1868; Li, D.-Z. et al. in Wu, Z.-Y. et al, Fl. China. 22:12. 2006.

ลักษณะวิสัย ไม้พุ่ม สูง 3–5 ม. ขึ้นเป็นกอมีลำต้นอัดกันหนาแน่นและแตกกอทรงพุ่ม ลำต้นสีเขียวและส่วนลำต้นบิดเอียง ส่วนปลายยอดโค้งย้อยลง ปล้องสีเขียวเมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ยาว 6–10 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 0.5–0.7 ซม. ปล้องแต่ละปล้องต้นเนื้อไม้แข็งส่วนข้อ การแตกกิ่งแตกออกด้านข้างของลำต้นอยู่เหนือส่วนข้อประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อย 4–5 กิ่ง

กิ่งย่อยเป็นหนาม ลักษณะหนามตั้งตรงด้านปลายโค้ง ยาว 3–3.5 ซม. กาบหุ้มลำต้นสีน้ำตาล รูปขอบขนาน ส่วนด้านบนและด้านล่างของกาบหุ้มลำต้นมีขนสีน้ำตาล ตีงกาบไม่มี ลิ้นกาบรูปสามเหลี่ยม ใบยอดกาบรูปสามเหลี่ยม เขี้ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปใบหอก ยาว 6–10 ซม. กว้าง 1–2 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 2–5 ซม. มีขน ก้านใบยาว 2 มม. ตีงใบไม่พบ ลิ้นใบรูปแถบ ยื่นสูงชัน 1 มม. เขี้ยวใบ ยาว 0.5 มม. ผิวมีขน ช่อดอกไม่พบ (Figure 1 C)

นิเวศวิทยา — ป่าดิบแล้งและพื้นที่เปิดโล่ง เป็นพืชป่า

การกระจายพันธุ์ — แถบอินโดจีน
ถิ่นที่พบ — ทางเข้าที่ทำการอุทยานแห่งชาติ
ภูลังกา

ชื่อพื้นเมือง — ฝั่พุ่มหนาม
การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของหน่อมารับประทาน เช่น แกง หรือห่อหมก

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong
022 และ 082

1.4 *Bambusa multiplex* (Lour.) Raeuschel ex Shultes & Schult. f., Syst. Veg. ed. 15. bis. [Roemer & Shultes] 7(2): 1350. 1830; Gilliland, Fl. Mal. 3: 16. 1971.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 15–20 ม. ขึ้นเป็นกอ ลำต้นขึ้นกระจัดกระจายกัน ลำต้นสีเขียว ตั้งตรง ส่วนปลายยอดโค้ง ปล้อง ยาว 15–17 ซม. มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 2–5 ซม. ปล้องแต่ละปล้องกลวงและมีเนื้อไม้แข็ง ส่วนข้อสั้นเล็กน้อย ผิวไม่มีขนและนวล การแตกกิ่งแตกออกบริเวณส่วนปลายของลำต้น ประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อย 3–4 กิ่ง กิ่งย่อยไม่เป็นหนาม กาบหุ้มลำต้นสีครีม รูปแถบ ยาว 6–8 ซม. กว้าง 3–5 ซม. ผิวด้านบนและด้านล่างของกาบหุ้มลำต้นมีขน ตีงกาบไม่พบ ลิ้นกาบเยื้องบางยื่นสูงชัน 0.1 มม. ใบยอดกาบรูปใบหอก เขี้ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 10–14 ซม. กว้าง 5–8 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างมีขนสีขาวประปราย กาบใบยาว 2–5 ซม. ผิวเกลี้ยง ก้านใบยาว 2 มม. ตีงใบไม่พบ ลิ้นใบเป็นรูปแถบยื่นสูงชัน 0.1 มม. เขี้ยวใบไม่พบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกอยู่เหนือส่วนข้อเป็นกระจุกแน่น ช่อดอกย่อยสีน้ำตาล รูปไข่ กาบช่อดอกรูปไข่ ยาว 8–10 มม. กว้าง 5–6 ซม. ปลายแหลมและผิวมีขนเป็นชายครุย เส้นใบมี 2 เส้น กาบล่าง

รูปขอบขนาน ยาว 4–5 มม. กว้าง 3–4 มม. ผิวมีขน เส้นใบมี 3 เส้น กาบบนรูปขอบขนาน ยาว 5–6 มม. กว้าง 2–3 มม. เนื้อบาง ด้านปลายเป็นดิ่งแหลมและผิวมีขน มีลักษณะเป็นสันนูน 2 สัน เกือบกลัดมี 3 อัน ดอกย่อยมี 1 ดอก ดอกสมบูรณ์เพศ เกสรเพศผู้มี 6 อัน อับเรณูสีเหลือง รูปรี ด้านท้ายแหลมคล้ายรูปกระสวย เกสรเพศเมีย ยาว 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียสีน้ำตาลผิวมีขน ผลแบบแห้งเมล็ดล่อน สีดำปนน้ำตาล รูปทรงกลม ยาว 0.5 มม. ผิวเกลี้ยง (ภาพที่ 1 D)

นิเวศวิทยา — พื้นที่เปิดโล่งบริเวณชายป่า เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ — จีนตอนใต้ และแถบอินโดจีน
ถิ่นที่พบ — ทางเข้าที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ภูลังกา

ชื่อพื้นเมือง — ฝั่เลี้ยง
การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของลำต้นมาใช้เป็นทำเป็นแนวรั้วและโครงสร้างในการสร้างกระท่อม (ภาพที่ 3 A และ B)

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 022 และ 082

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — Kerr 10682 (BK)

1.5 *Bambusa vulgaris* Sharad. ex J.C. Wendl., Coll. Pl. 2:26.1808; Gilliland, Fl. Mal. 3: 19. 1971. Li, D.-Z. et al. in Wu, Z.-Y. et al, Flora of China 22: 25. 2006.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 3–5 ม. ขึ้นเป็นกอมีลำต้นขึ้นกระจัดกระจายกัน ลำต้นสีเหลืองมีแถบเขียวตามยาว ตั้งตรง ส่วนปลายยอดโค้งเล็กน้อย ปล้องยาว 13–28 ซม. มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 3–4 ซม. ปล้องแต่ละปล้องต้นมีเนื้อไม้แข็ง ส่วนข้อนูน มีกาบหุ้มลำต้นหนาแน่น การแตกกิ่งแตกออกส่วนด้านปลายลำต้นประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อย 2–3 กิ่ง กิ่งย่อยไม่เป็นหนาม กาบหุ้มลำต้นสีน้ำตาลรูปไข่กลับ ยาว 15–22 ซม. กว้าง 4.5–9 ซม. ผิวด้านบนและด้านล่างของกาบหุ้มลำต้นมีขนคายปกคลุมหนาแน่น ดิ่งกาบรูปสามเหลี่ยมผิวมีขน ลิ่นกาบเป็นรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. ใบยอดกาบรูปสามเหลี่ยมผิวมีขนคายหนาแน่น เชี่ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปใบหอก ยาว 20–35 ซม. กว้าง 2.2–2.5 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 2–3 ซม. ผิวมีขนประปราย ก้านใบยาว 1 มม. ดิ่งใบรูปสามเหลี่ยม ลิ่นใบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. เชี่ยวใบไม่พบ ข้อดอกไม่พบ (Figure 1 E)

นิเวศวิทยา — พื้นที่เปิดโล่ง เป็นพืชปลูก
การกระจายพันธุ์ — เขตร้อนทั้งเขตโลกเก่าโลกใหม่

ถิ่นที่พบ — ทางเข้าที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ภูลังกา บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาจัว อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม

ชื่อพื้นเมือง — ฝั่เหลือง
การนำไปใช้ประโยชน์ — ปลูกเป็นไม้ประดับ (Figure 1 E) เนื่องจากลักษณะของลำต้นมีสีส้มและลวดลายสวยงาม

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 083

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — T. Smitinand 2542 และ 1185 (BKF), J.F. Maxwell 88 (BK), P. Pudjad 12 (BKF), C. Niyomdham et al 3608 (BKF), K. Lasen et al. 3256 (BKF) และ Tongawa et al. 1038 (BKF)

2. *Dendrocalamus* Nees

Dendrocalamus Nees in Linnaea 9: 476. 1834; Clayton & Renvoize. Gen. Gram. 5. 1986.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น เหนียวมีการเจริญด้านข้าง กิ่งมีการแตกเป็นกิ่งเด่น 1 กิ่ง ข้อดอก มีข้อดอกย่อยเทียม ออกเป็นกระจุกอัดกันหนาแน่นทรงกลม ข้อดอกย่อยมี 1-6 ดอก แกนกลางข้อย่อยไม่ยืดขยายและเห็นเป็นโครงสร้างเล็กๆ ข้อของแกนกลางข้อย่อยสั้นหรือเห็นไม่ชัดเจน ข้อดอกย่อยส่วนใหญ่ยาว 5–20 มม. กาบข้อย่อยล่างมี 2–3 อัน กาบล่างยื่นยาวไปด้านบนและบางครั้งส่วนปลายสุดมีรยางค์ กาบบนของดอกย่อยอันล่างมีลักษณะเป็นสัน 2 สัน กาบบนของดอกย่อยอันบนสุดมีลักษณะกลม กลีบเกล็ดไม่พบ เกสรเพศผู้มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูแยกหรือเชื่อมกัน เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียส่วนใหญ่มี 1 อัน พบน้อยที่มี 3 อัน

รูปวิธานระบุชนิด

- 1. กาบหุ้มลำต้นรูปไข่..... 2.1 *D. asper*
- 1. กาบหุ้มลำต้นรูปใบหอก.....
-2.2 *D. membranaceus*

2.1 *Dendrocalamus asper* Backer ex K. Heyne, Nutt. Pl. Ned-ind. ed. 2(1): 301. 1927; Gilliland, Fl. Mal. 3: 27. 1971.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 50–80 ม. ขึ้นเป็นกอแต่ละลำต้นขึ้นกระจัดกระจายกัน ส่วนปลายยอดโค้ง ลำต้นสีเขียวเข้ม ตั้งตรง ผิวมีนวลสีขาวและผิวมีขนหนาแน่น ปล้อง

ยาว 20–35 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5–10 ซม. กลวง มีเนื้อไม้แข็ง และผิวมีขนสีน้ำตาล การแตกกิ่งแตกออกจากส่วนปลายยอดของลำต้นประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่ง และกิ่งย่อย 2–3 กิ่ง กาบหุ้มลำต้นสีครีม รูปไข่ กว้าง 10–40 ยาว 23–29 ซม. ผิวด้านบนและด้านล่างกาบหุ้มลำต้นมีขนคายหนาแน่น ตั้งกาบเป็นขน ลิ้นกาบรูปสามเหลี่ยมยาว 1 มม. ผิวด้านปลายมีขน ใบยอดกาบรูปใบหอก เขี้ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 20–25 มม. กว้าง 3–3.5 มม. ปลายใบแหลม ฐานใบมนผิวมีขนเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 8.5–9 ซม. ผิวมีขน ก้านใบยาว 2 มม. ตั้งใบมีลักษณะเป็นรูปแถบ ลิ้นใบเป็นรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. เขี้ยวใบรูปสามเหลี่ยม ผิวมีขนส่วนปลาย ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกบริเวณเหนือด้านหนึ่งของกิ่งและอยู่อัดกันแน่นเป็นกระจุก ช่อดอกย่อยสีเขียว รูปไข่ ด้านฐานของช่อดอกย่อยมีกาบหุ้มช่อดอกย่อย ก้านช่อดอกย่อยยาว 1 มม. กาบช่อดอกย่อยรูปไข่ ยาว 3 มม. กว้าง 2 มม. ด้านหลังของกาบช่อดอกย่อยมีขนแบบชายครุย มีเส้นใบ 2 เส้น กาบล่างรูปไข่ ยาว 1.5 มม. กว้าง 1 มม. ด้านขอบของกาบล่างพับและผิวมีขนหนาแน่นปกคลุมจากฐานถึงส่วนปลายของกาบล่าง มีเส้นใบ 3 เส้น กาบบนรูปไข่ด้านขอบของกาบบนผิวมีขนจากฐานถึงส่วนปลาย มีลักษณะเป็นสันนูน 3 สัน ดอกย่อยรูปไข่ ดอกสมบูรณ์เพศ เกสรเพศผู้มี 6 อัน อับเรณูสีเหลืองอ่อน ด้านปลายแหลม เกสรเพศเมีย รังไข่ รูปไข่ ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียสีน้ำตาลผิวมีขน ส่วนปลายยอดโค้งงอ ผลไม่พบ (Figure 1 F)

นิเวศวิทยา — ป่าดิบแล้งค่อนข้างชื้นบริเวณใกล้ลำธาร เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ — มาเลเซีย เกาะสุมาตรา

ถิ่นที่พบ — หน่วยพิทักษ์น้ำตกตาดขาม

ชื่อพื้นเมือง — ไผ่บงหวาน

การนำไปใช้ประโยชน์ — ส่วนของหน่อนำมาประกอบอาหาร เช่น แกง ห่อหมก และหน่อไม้ดอง

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 084

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — J.F. Maxwell 16164 (BKF)

2.2 *Dendrocalamus membranaceus* Munro, Trans. Linn. Soc. London. 26(1): 149.1868; Li, D.-Z. et al. in Wu, Z.-Y. et al, Fl. China 22: 40. 2006.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 80–100 ม. ขึ้นเป็นกอและลำต้นขึ้นกระจายกัน ลำต้นสีเขียว ตั้งตรง ส่วนปลายยอดโค้ง ปล้องยาว 19–30 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3.5–4 ซม.

ปล้องแต่ละปล้องกลวงมีเนื้อไม้แข็งพบตาข้างชัดเจน ส่วนข้อนูนผิวมีขนและมีรากพิเศษออกบริเวณรอบข้อ การแตกกิ่งแตกออกจากโคนถึงยอดของลำต้นประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อย 2-3 กิ่ง กาบหุ้มลำต้นสีเทา รูปใบหอก ยาว 30–35 ซม. กว้าง 25–30 ซม. ผิวทั้งด้านบนและด้านล่างมีขนคายทั่วกาบหุ้มลำต้น ตั้งกาบรูปสี่เหลี่ยมด้านปลายมีขน ลิ้นกาบมีลักษณะเป็นรูปแถบยาว 3 มม. ใบยอดกาบรูปใบหอกผิวมีขนคาย ยาว 30–35 ซม. เขี้ยวกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปใบหอก ยาว 30–35 มม. กว้าง 0.5–1 มม. ปลายใบแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 4–5 ซม. เกลี้ยง ก้านใบยาว 2 มม. ตั้งใบไม่พบ ลิ้นใบรูปสามเหลี่ยมยาวประมาณ 0.5 มม. เขี้ยวใบมีตั้งขึ้นยื่นสูงขึ้น 1 มม. ช่อดอก มีช่อดอกย่อยเทียมอยู่กันแน่น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ช่อดอกย่อย ยาว 10-12 มม. กาบช่อดอกย่อยยาวประมาณ 10 มม. กาบล่างยาวประมาณ 10 มม. กาบบนยาวประมาณ 6-8 มม. ผลไม่พบ (Figure 1 G)

นิเวศวิทยา — ป่าดิบแล้งค่อนข้างชื้นบริเวณใกล้ลำธาร เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ — พม่า และแถบอินโดจีน

ถิ่นที่พบ — หน่วยพิทักษ์น้ำตกตาดขาม

ชื่อพื้นเมือง — ไผ่ขางนวล

การนำไปใช้ประโยชน์ — ส่วนของหน่อนำมาประกอบอาหาร เช่น แกง ห่อหมก และหน่อไม้ดอง

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 085

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — T. Smitinand 2120 (BKF), S. Dranfield 1438 (BKF), Paitoon 15 (BK) และ J.F. Maxwell 93–488 (BKF)

3. *Gigantochloa* Munro

Gigantochloa Munro in Trans. Linn. Soc. 26: 123. 1868; Clayton & Renvoize, Gen. Gram. 54: 1986.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น เหน้งมีการเจริญด้านข้าง กิ่งมีจำนวนมากและประกอบด้วยกิ่งเด่น 1 กิ่ง ช่อดอก เป็นช่อดอกย่อยเทียม อยู่เป็นกลุ่มรูปดาว อยู่บนกิ่งที่ไม่มีใบ ช่อดอกย่อยมี 2–5 ดอกย่อย มีกาบล่างที่ไม่มีช่อดอกอยู่ที่ปลาย แกนกลางย่อยสั้นและเห็นไม่ชัดเจน กาบช่อดอกย่อยมี 2–4 อัน กาบล่างแต่ละอันจะยาวไปด้านอันอยู่ปลายสุด กาบบนของช่อดอกย่อยทุกอันเป็นสัน 2 สันลักษณะชัดเจน กลีบเกล็ดไม่พบ เกสรเพศผู้มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด เกสรเพศเมียมี 1 อัน

3.1 *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz, For.

Fl. Burm. 2:555. 1877; Li, D.-Z. et al. in Wu, Z.-Y. et al, Fl. China 22: 47. 2006.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 5–15 ม. ขึ้นเป็นกอ ส่วนลำต้นอัดกันหนาแน่น แตกกอเป็นทรงพุ่ม ลำต้นสีเขียว ตั้งตรงหรือเกือบตรง ส่วนปลายยอดโค้ง ปล้องยาว 10–30 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 10–12 ซม. ผิวมีขนสากมือ ปล้องต้นมีเนื้อไม้ ส่วนข้อเหนือไม่มีขน การแตกกิ่ง แตกกิ่งตลอดลำต้น ประกอบด้วยกิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อยมีจำนวนมาก กาบหุ้มลำต้นสีเหลือง รูปขอบขนาน ยาว 10–15 ซม. กว้าง 5–8 ซม. ผิวมีขนคาย ตั้งกาบรูปแถบ ลิ้นกาบเป็นรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. ใบยอดกาบรูปหอก เขี้ยวกาบไม่พบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 18–25 ซม. กว้าง 1.5–2 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยงและด้านล่างมีขน คายประปราย กาบใบยาว 2–4 ซม. ก้านใบยาว 0.5 ซม. ดิ่งใบรูปสามเหลี่ยม ลิ้นใบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. เขี้ยวใบไม่พบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกบริเวณข้อและเหนือข้ออัดกันแน่น ช่อดอกย่อยสีเขียว รูปขอบขนาน ก้านช่อดอกย่อยยาว 1 มม. กาบช่อดอกย่อยรูปไข่ ยาว 6–6.5 มม. กว้าง 3–4 มม. ส่วนปลายและขอบของกาบช่อดอกย่อยล่างผิวมีขน มีเส้นใบ 3 เส้น กาบล่างรูปขอบขนาน ยาว 12–15 ซม. กว้าง 4–5 มม. ด้านขอบของกาบล่างมีลักษณะเป็นสันนูนจากส่วนฐานถึงส่วนปลาย เส้นใบมี 6 เส้น กาบบนรูปขอบขนาน ยาว 7–8 มม. กว้าง 3–5 มม. ด้านข้างของกาบบนผิวมีขนจากส่วนฐานถึงส่วนปลาย เส้นใบมี 3 เส้นไม่ค่อยชัด กลีบเกล็ดไม่พบ เกสรเพศผู้มี 6 อัน อับเรณูสีเหลือง รูปรี ส่วนฐานเรียวแหลมและส่วนปลายมีขน เกสรเพศเมีย รังไข่รูปทรงกระบอก ยาว 1–2 มม. ยอดเกสรเพศเมียปลายผิวมีขน ผลไม่พบ (Figure 1 H และ I)

นิเวศวิทยา — ป่าเต็งรังพื้นที่เปิดโล่งบริเวณชายป่า เป็นพืชป่า

การกระจายพันธุ์ — อินเดี๋ย จีน พม่า ไทย เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย

ถิ่นที่พบ — ทางหลวงวัดภูสิงกา

ชื่อพื้นเมือง — ไผ่ไร่

การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของหน่อมารับประทาน เช่น แกง หรือห่อหมก (Figure 3 E)

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanit-thaisong 013 ตัวอย่าง

พรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — S. Pheng-naren 309 (BKF), Phloenchit 1333 (BKF), M. Tagawa & N. Fukada 2123 (BKF), Larsen et al. 985 (BKF), C. Niyomdham et al 4173 (BKF) และ S. Dransfield 1460 (BKF)

4. *Thyrsostachys* Gamble

Thyrsostachys Gamble, Ann. Roy. Bot. Gard. (Calcutta). 7: 58. 1897; Clayton & Renvoize. Gen. Gram. 5.1986.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น เหง้าเจริญทางด้านข้าง กิ่งแตกเป็นกิ่งจำนวนมาก ช่อดอก มีช่อดอกย่อยเทียม มีช่อดอกย่อย 1–3 ช่อดอก และแต่ละช่อดอกย่อยเทียมรองรับด้วยกาบหุ้มช่อดอก ดอกช่อดอกย่อยมีดอกย่อยเพศผู้ 1–2 ดอกย่อย และดอกย่อยดอกที่สืบพันธุ์ได้ 1 อัน และแกนกลางช่อดอกย่อยเห็นข้อชัดเจน และมีส่วนยื่นยาวซึ่งทั้งหมดนี้ร่วงง่ายพร้อมกัน กาบช่อดอกย่อยมีเส้นใบ 1–2 อัน กาบล่างคล้ายกระดาษ กาบบนของช่อดอกย่อยดอกล่างๆ ปลายเป็นแฉกลึก 1 ใน 3 ของความยาวกาบบน กลีบเกล็ดมี 0–3 อัน เกสรเพศผู้มี 6 อัน เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน

4.1 *Thyrsostachys siamensis* Gamble, Ann. Roy. Bot. Gard. (Calcutta). 7: 59. 1897; Gilliland, Fl. Mal. 3: 24. 1971.

ลักษณะวิสัย ไม้ต้น สูง 40–80 ม. ขึ้นเป็นกอ ลำต้นอัดกันหนาแน่น ลำต้นสีเขียว ตั้งตรง ส่วนปลายยอดโค้ง เล็กน้อย ปล้อง ยาว 28–30 ซม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5–2 ซม. กลางมีเนื้อไม้แข็ง ส่วนข้อ การแตกกิ่งแตกออกบริเวณส่วนปลายยอดประกอบด้วย กิ่งเด่น 1 กิ่งและกิ่งย่อย 6–8 กิ่ง กาบหุ้มลำต้นสีครีม รูปแถบ ยาว 7–10 ซม. กว้าง 5–8 ซม. ผิวด้านบนและด้านล่างมีขน ตั้งกาบไม่พบ ลิ้นกาบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. ใบยอดกาบรูปสามเหลี่ยม เขี้ยวกาบไม่พบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปแถบ ยาว 4–12 ซม. กว้าง 4–6 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง ก้านใบยาว 1–2 มม. ดิ่งใบไม่พบ ลิ้นใบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. เขี้ยวใบไม่พบ ช่อดอก มีช่อดอกย่อยอยู่เป็นกลุ่ม ช่อดอกย่อย ยาวประมาณ 15 มม. กาบช่อดอกย่อยมีขนปกคลุมเล็กน้อย ดอกสมบูรณ์เพศ มี 2 ดอก ส่วนยื่นยาวที่ปลายแกนกลางย่อยยาวประมาณ 5 มม. กาบบนยาวประมาณ 4–5 มม. กาบล่างยาวประมาณ 5–6 มม. ผล ไม่พบ (Figure 1 J)

นิเวศวิทยา — พื้นที่เปิดโล่งบริเวณชายป่า เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ — พม่า และไทย
ถิ่นที่พบ — บริเวณวัดถ้ำรุ่งเรือง อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ

ชื่อพื้นเมือง — ไผ่รวก
การนำไปใช้ประโยชน์ — นำส่วนของหน่อมารับประทาน เช่น แกง หรือห่อหมก

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 079

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — C. Pheng-kai 12204 (BKF), T. Shimizu et al. 18805 (BKF), และ P. Pundjad 1065 (BKF)

5. Vietnamosasa T.Q. Nguyen

Vietnamosasa T.Q. Nguyen, Bot. Zhurn. Mos-cow & Leningrad. 75: 221. 1990.

ลักษณะวิสัย ไม้พุ่ม การเจริญแบบเลื้อย การแตกกิ่งบริเวณเหนือข้อมีกิ่งย่อยขนาดเท่ากัน มีจำนวนมาก ออกเป็นกระจุก ลำต้นตั้งตรง กาบหุ้มลำต้นรูปสามเหลี่ยม ลื่น ใบไม่มีขน ช่อดอกแบบแยกแขนง ช่อดอกย่อยรูปแถบ หรือรูปขอบขนาน แบนด้านข้าง ดอกย่อยติดทน รูปไข่ แบนด้านข้าง ดอกไม่สมบูรณ์เพศ กาบช่อย่อย ไม่มีเส้นใบ กาบล่างผิวขรุขระ และส่วนด้านปลายตัด เกสรเพศผู้มี 6 อัน กลีบเกสรตัวผู้ 3 อัน มีขน เกสรเพศเมีย รังไข่รูปรี ผิวเกลี้ยง สีน้ำตาล ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน ผลแบบธัญพืชมีส่วนด้านปลายไม่มีติ่งแหลม

5.1 *Vietnamosasa ciliata* (A. Camus) T.Q. Nguyen, Bot. Zhurn. Moscow & Leningrad. 75(2): 222. 1990.

ลักษณะวิสัย ไม้พุ่ม สูง 4-5 ม. ขึ้นเป็นกอลำต้นอัดกันหนาแน่น ลำต้นสีเขียว ส่วนปลายโค้งเล็กน้อย ปล้องยาว 15-30 ซม. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ปล้องต้นและมีเนื้อไม้ และข้อฐานมีตาตำด้านข้างรูปไข่ ผิวมีนวลสีขาว การแตกกิ่งแตกกิ่งเป็นกระจุกด้านข้างของลำต้น มีกิ่งย่อยจำนวนมาก กาบหุ้มลำต้นสีครีม รูปแถบ ติดแนบชิดลำต้น ตั้งกาบไม่พบ ลิ้นกาบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 1 มม. ใบยอดกาบรูปใบหอก ตั้งกาบไม่พบ ใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ แผ่นใบสีเขียว รูปขอบขนาน ยาว 8-17.5 ซม. กว้าง 3-5 มม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง กาบใบยาว 1 มม. ก้านใบยาว 1 มม. ลิ้นใบรูปแถบยื่นสูงขึ้น 0.1 มม. เขี้ยวใบมีลักษณะเป็นติ่งขน ช่อดอกไม่พบ (Figure 1 K)

นิเวศวิทยา—ป่าเต็งรังตามที่เปิดโล่ง เป็นพืชป่า การกระจายพันธุ์—ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย

ถิ่นที่พบ — ป่าเต็งรังทางทิศตะวันออกวัด เศรษฐ-พล

ชื่อพื้นเมือง — ไม้โจด

การนำไปใช้ประโยชน์ — ส่วนลำต้นนำมาใช้ทำไม้ปิ้งปลา และเครื่องมือจับปลา เช่น เบ็ดตกปลา (Figure 3 C และ D) และหน่อนำมารับประทาน เช่น แกง

ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย — N. Kanitthaisong 040

ตัวอย่างพรรณไม้ที่ใช้เปรียบเทียบ — S. Dransfield 12596 (BKF), T. Smitinand 2123 (BKF), T. Santisuk 6699 (BKF) และ C. Phengkai et al. 6823 (1988)

วิจารณ์และสรุปผล

การศึกษาความหลากหลายของไม้ ในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกา จังหวัดนครพนม ได้ทำการเก็บตัวอย่างพรรณไม้ช่วงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2556 พบไม้จำนวน 5 สกุล 10 ชนิด

พรรณไม้ในวงศ์ย่อยไม้ที่พบเป็นพรรณไม้ในสกุล *Bambusa* 5 ชนิด สกุล *Dendrocalamus* 2 ชนิด สกุล *Gigantochloa* 1 ชนิด สกุล *Thyrsostachys* 1 ชนิด และสกุล *Vietnamosasa* 1 ชนิด พรรณไม้ที่พบแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ พรรณไม้ที่เป็นพืชป่า ได้แก่ ไม้โจด ไม้ป่า ไม้รวก ไม้ไร่ ไม้สีสุก และ ไม้หนาม และพืชปลูก ได้แก่ ไม้ขางหวล ไม้บงหวาน ไม้เลื้อย และ ไม้เหลือง

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาอนุกรม-วิธานของไม้ ในพื้นที่ป่าตะวันตกของประเทศไทย 3 สกุล คือ *Bambusa* *Dendrocalamus* และ *Gigantochloa* โดยวีระพงศ์ โคระวัตร และดวงใจ สุขเฉลิม เมื่อปี พ.ศ. 2550⁴ พบว่าหากเปรียบเทียบ เฉพาะใน 3 สกุลนี้ มีชนิดที่เหมือนกัน 4 ชนิด คือ *Bambusa bambos* (L.) Voss., *B. vulgaris* Sharad. ex J.C. Wendl., *Dendrocalamus membranaceus* Munro และ *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz และชนิดที่ต่างกันมี 11 ชนิด คือ *B. blumeana* Schult f., *B. flexuosa* Munro, *B. multiplex* (Lour.) Raeuschel ex Shul-tes & Schult. f., *B. tulda* Roxb., *D. asper* Backer ex K. Heyne, *D. brandisii* Kurz, *D. copelandii* (Gamble ex Brandis) N.H.Xia & Stapleton, *D. strictus* Nees และ *Dendrocalamus* sp., *G. auriculata* Kurz และ *G. macrostachya* Kurz ซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นได้ว่าไม้ในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะขึ้นเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นการศึกษาความหลากหลายของไม้ซึ่งพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่จะต้องทำ เพื่อให้ทราบข้อมูลการกระจายพันธุ์และข้อมูลอื่นๆ

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาสำรวจไม้ทางภาคตะวันตก ภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดย Dranfield เมื่อปี ค.ศ. 1998^๑ กับผลการสำรวจในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูแล้งกา พบว่าจำนวนชนิดต่างกันมากโดยงานวิจัยแรกพบ 25 ชนิด แต่ในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกาพบ 10 ชนิด อย่างไรก็ตามเมื่อคิดเป็นสัดส่วนเปรียบเทียบกันแล้ว จะเห็นว่าจำนวนชนิดไม้ที่พบในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกามีสัดส่วนที่

มาก โดยคิดเป็น 40% ของจำนวนชนิดที่พบจากการสำรวจของ Dransfield ทั้งที่ขนาดพื้นที่ต่างกันมาก แต่อุทยานแห่งชาติภูแล้งกา ก็ยังมีความหลากหลายของชนิดไม้สูงมาก ดังนั้นผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้จึงเป็นการเพิ่มข้อมูลชนิดไม้จำนวนมากให้กับอุทยานแห่งชาติภูแล้งกา

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ในแพทยศาสตร์พื้นบ้านของไม้ของชาวบ้านในชุมชนรอบๆ อุทยานแห่งชาติภูแล้งกา พบว่ามีการนำไม้ไปใช้ประโยชน์ 4 ด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านที่ 1 การนำหน่อไม้ไปเป็นอาหาร โดยนำหน่อมาประกอบอาหารชนิดต่างๆ เช่น แกง ท่อหมก และหน่อไม้ดอง ไม้ที่ใช้ประโยชน์แบบนี้ ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้ชางนวล ไม้ผองหวาน ไม้ป่า ไม้ไร่ ไม้เลื้อย ไม้สีสุก ไม้หนาม และไม้รวก ด้านที่ 2 การใช้เป็นเครื่องจักรสาน โดยใช้ลำต้นทำเป็นเครื่องจักรสาน โดยอาจจะใช้ในงานใช้ประโยชน์หรือของใช้ส่วนตัว เช่น ตะกร้า กระติบใส่ข้าวเหนียว และกระบุง ใช้ทำเครื่องมือจับปลา เช่น ข้อง และลอบ ไม้ที่ใช้ คือ ไม้ป่า และส่วนของลำต้น ไม้สีสุกนำมาทำส้อมไม้ และลำต้นไม้ไผ่ใช้ทำเป็นไม้ปักปลาและใช้เป็นคันเบ็ด ด้านที่ 3 การใช้สร้างอาคารหรือที่อยู่อาศัยต่างๆ เช่น กระโจม รั้ว และโรงบ่มใบยาสูบ ไม้ที่ใช้ คือ ไม้ป่า และไม้เลื้อย ด้านที่ 4 การใช้ปลูกเป็นไม้ประดับ ได้แก่ ไม้เหลือง เนื่องจากลำต้นไม้ชนิดนี้มีสีส้มสวยงาม เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ประโยชน์จากไม้จากการศึกษาครั้งนี้กับพื้นที่ใกล้เคียง คือ การศึกษาแพทยศาสตร์พื้นบ้านด้านพืชอาหารของชาวนาในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดย Cruz-Garcia และ Price เมื่อปี ค.ศ. 2011¹⁰ พบไม้ที่เป็นอาหาร 3 ชนิด คือ *Bambusa* sp. 1 ชนิด *Bambusa bambos* (L.) Voss และ *Vietnamosasa ciliata* (A. Camus) T.Q. Nguyen โดยมี 2 ชนิดหลังเป็นชนิดที่พบในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกา เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชนิดไม้ที่เป็นอาหารระหว่าง 2 พื้นที่นี้ จะเห็นว่ามีการใช้จำนวนชนิดไม้เพื่อเป็นอาหารโดยชาวบ้านรอบๆ อุทยานแห่งชาติภูแล้งกามากกว่าชาวนาในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยจำนวนชนิดไม้ที่ใช้โดยชาวบ้านรอบๆ อุทยานแห่งชาติภูแล้งกามีถึง 9 ชนิด

จากการศึกษาความหลากหลายของพืชในวงศ์ย่อยไม้ในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกาจึงพอสรุปได้ว่า พืชกลุ่มนี้มีความหลากหลายถึง 10 ชนิด นอกจากนั้นชุมชนโดยรอบอุทยานฯ ยังมีการนำไม้มาใช้ประโยชน์มากมายหลายแบบและมีการใช้ประโยชน์หลายอย่าง ดังนั้นควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์พืชในวงศ์ย่อยนี้ไว้ให้กับชุมชนต่อไป รวมทั้งเผยแพร่ให้ชุมชนอื่นๆ ทราบข้อมูลต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้สถานที่ทำวิจัย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่ให้เข้าศึกษาพรรณไม้ในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูแล้งกา และเจ้าหน้าที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BK) ที่ให้เข้าศึกษาตัวอย่างพรรณไม้แห่งขอขอบคุณที่มงานผู้ร่วมวิจัยทุกคนในชุดโครงการความหลากหลายของพรรณไม้ฯ ทั้งอาจารย์และนิสิตที่ให้ความช่วยเหลือในการออกเก็บตัวอย่างพรรณไม้ งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2554 รหัสแผนงานวิจัย 51593 และโครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากเงินอุดหนุนการวิจัยงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2557 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

1. Clayton WD, Renvoize SA. Genera Graminum Grasses of the World. London: The Board of Trustees of the Royal Botanical Gardens Kew; 1986. p 1–389.
2. Dransfield, S, Widdjaja, EA. Plant Resources of South–East Asia. Leiden: Backhuys Publisher; 1995. p 13.
3. รุ่งนภา พัฒนวิบูลย์ บุญฤทธิ์ ภูริยากร วลัยพร สถิติ วิบุรณ์. ไม้ไผ่ในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานวิชาการ ป่าไม้ กรมป่าไม้; 2544. หน้า 4–5.
4. วีระพงษ์ โคระวัตร ดวงใจสุขเฉลิม. การศึกษาอนุกรมวิธานของไม้ (วงศ์ Poaceae) สกุลไม้ป่า (*Bambusa* Schreber) สกุลไผ่ตง (*Dendrocalamus* Nees) และสกุลไม้ไร่ (*Gingantochloa* Kurz) ป่าตะวันตก. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2550.
5. Teerawatananon A, Parnell JAN, Dransfield. SJ, Stapleton MA, Hodkinson TR. *Phuphanochloa*, a new bamboo genus (Poaceae: Bambusoideae) from Thailand. Kew Bull. 2008 Oct.; 63: 669–673.
6. Sungkaew S, Teerawatananon A, Parnell JAN, Dransfield S, Stapleton MA, and Hodkinson TR. *Dendrolamus coplendii* (Gamble ex Brandis) N. H. Xia & Stapleton, a new bamboo species (Poaceae: Bambusoideae) from peninsular Thailand. Thai For. Bull. (Bot.). 2007; 35: 98–102.

7. Dransfield S, Pattanavibool R, Sungkaew S, Two new species of *Neohuizeoua* (Gramineae-Bambusoideae) from Thailand and Myanmar. Thai For. Bull. (Bot.). 2003; 31: 27–31.
8. Dransfield S. Report on fieldwork collecting bamboos in Thailand October–November. Thai For. Bull. (Bot.). 1998; 26: 35–39.
9. ชูศรี ไตรสนธิ ปริทรรศน์ ไตรสนธิ. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลัวะและชาวกูยบนดอยภูคา จังหวัดน่าน. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย. 2554; 3 (2): หน้า163–185.
10. Cruz-Garia GS, Price L. Ethnobotanic Investigation of wild food plants used by rice farmers in Kalasin, Northeast Thailand. Journal of Ethenobiology and Ethnomedicine. 2011; 7 (33): 1–20.
11. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 10. อุทยานแห่งชาติภูแลนคา. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ได้จาก <http://www.mfcd10.com> March 20 2013.
12. Gilliland, HB, Flora of Malaya. Lim Niam Hon: Government Printer; 1971. p 41–42. (vol 3).
13. Lecomte, MH. Flore Generale Indo–China. Boulevard Saint–Germain. 1923. p 1–650. (vol 7).
14. Li, DZ et al. Tribe Bambuseae. In Wu, Z Y, Raven, PH & Hong DY, eds. Flora of China. (Poaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis. 2006. p 7–180 (vol 22).
15. McClure, FA. The Bamboo. USA: Smithsonian Institution Press; 1993. p 1–340.
16. Wong, KA. Guide to The diversity and study of bamboo in Southeast Asia. Malasia: International Plant Genetic Research Institution; 2004. p 1–78.

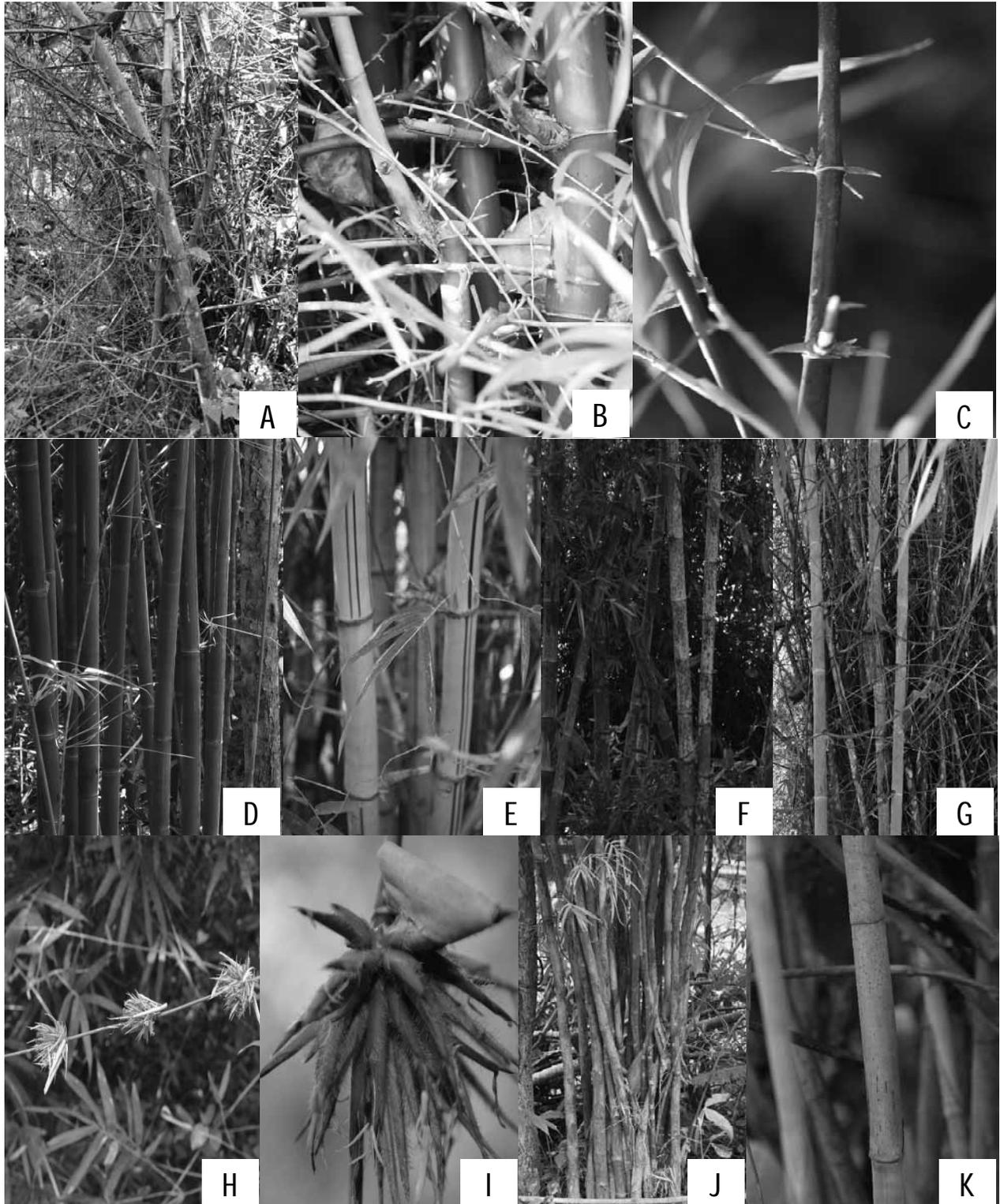

Figure 1 Bamboo species found in Phu Langka National Park: **A.** Habit of *Bambusa bambos* (L.) Voss **B.** Culms, branches and thorns of *B. blumeana* Schult f. **C.** Branches and thorns of *B. flexuosa* Munro **D.** Culms and branches of *B. multiplex* (Lour.) Raeuschel ex Shultes & Schult. f. **E.** Culms and branches of *B. vulgaris* Schrad. ex J.C.Wendl. **F.** Culms and branches of *Dendrocalamus asper* Backer ex K. Heyne **G.** Clump of *D. membranaceus* Munro **H-I** inflorescences of *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz **J.** Clump of *Thyrsostachys siamensis* Gamble **K.** Culms and sheaths of *Vietnamosasa ciliata* (A. Camus) T.Q. Nguyen

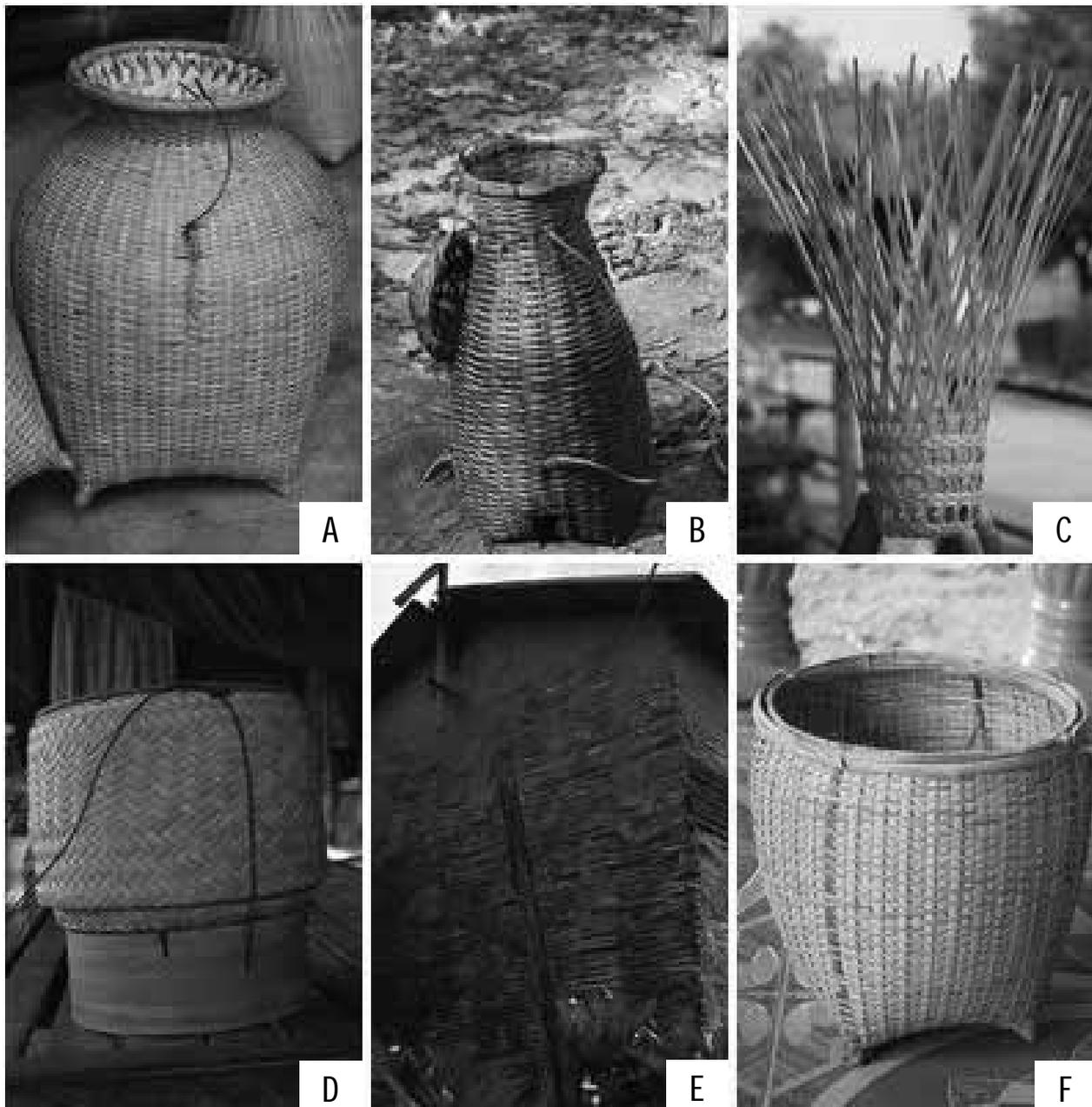

Figure 2 Utilization of culms of *Bambusa bambos* (L.) Voss in Phu Langka National Park (A-F): **A** Khong for fishery **B** Lob for fishery **C** Cha-Lom for fishery **D** Kha-Tib for keeping sticky rice **E** tobacco drying plant or curing house constructed from its culms with clay **F** Kha-Bung for keeping vegetables

Figure 3 Utilization of bamboo in Phu Langka National Park: *B. multiplex* (Lour.) Raeuschel ex Shultes & Schult. f. (A-B) A a fence constructed from its culms B a hut constructed from its culms; *Vietnamosasa ciliata* (A. Camus) T.Q. Nguyen (C-D) C fishing rod made from its culm J a stick made form its culm for toasting a fish; E young bamboo shoots of *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz used as food